

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Bakalářská práce

Dana Halušková

Čeština slovenských mluvčích

Czech of Slovak Speakers

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou/diplomovou/rigorózní/dizertační práci vypracoval/a samostatně, že jsem řádně citoval/a všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 12. 8. 2015

.....

Dana Halušková

Abstrakt

Bakalářská práce Čeština slovenských mluvčích na základě poznatků o jazykovém transferu, semikomunikaci a typologii jazykových chyb, popsaných v první části, analyzuje mluvené jazykové projevy dvou slovenských mluvčích v českém jazyce.

Druhá část se v návaznosti na teoretické vymezení problému věnuje samotnému výzkumu, popisuje a podle jazykových rovin dělí jak chyby v projevech skutečně nalezené, tak domnělé, o kterých se zmiňují přímo mluvčí.

V závěru pak zjišťujeme poměr mezi interferenčními a jinak vzniklými chybami. Vysvětlujeme možné příčiny této situace a naznačujeme její řešení.

Klíčová slova

český jazyk, slovenský jazyk, slovenský mluvčí, semikomunikace, pozitivní mezijazykový transfer, negativní mezijazykový transfer, spisovný jazyk, blízké příbuzné jazyky, obecná čeština, analýza, chyba, mluvený projev

Abstract

The bachelor's thesis Czech of Slovak Speakers analyzes the spoken language speeches by two Slovak speakers in the Czech language on the basis of language transfer, semicommunication and linguistic typology of errors described in the first part. The second part is in relation to the theoretical definition of the problem devoted to the research, it describes and according to the language levels divides errors as actually found in the speeches and imagined, which are described by speakers themselves. The conclusion find out the ratio between the errors caused by interference and by other influences. We explain possible causes of this situation and we are suggesting a solution there.

Key words

Czech language, Slovak language, Slovak speaker, semicommunication, positive language transfer, negative language transfer, negative language interference, the standard language, closely related languages, general Czech, analysis, error, speech

Obsah

Úvod.....	7
1. Teoretická východiska.....	8
1. 1. Jazykové kontakty.....	8
1. 2. Učení se jazyku velmi blízkému.....	9
1. 3. Typy jazykových chyb.....	14
1. 4. Příčiny vzniku jazykové chyby.....	16
1.5. Stratifikace českého národního jazyka a její vliv na jazykové chyby slovenských mluvčích	16
1. 6. Kontrastivní analýza.....	17
1. 7. Chybová analýza.....	19
1. 8. Práce s chybou.....	20
2. Cíle a postupy práce.....	22
2. 1. Charakteristika prvního mluvčího.....	22
2. 2. Rozhovor s mluvčím č. 1 o jeho postoji k užívání českého jazyka.....	22
2. 3. Mluvený projev z oblasti oficiální komunikace.....	24
2. 4. Mluvený projev z oblasti neoficiální komunikace.....	25
2. 5. Charakteristika druhého mluvčího.....	26
2. 6. Rozhovor s mluvčím č. 2 o jeho postoji k užívání českého jazyka.....	26
2. 7. Mluvený projev z oblasti oficiální komunikace.....	29
2. 8. Mluvený projev z oblasti neoficiální komunikace.....	29
3. Analýza chyb mluvčího č. 1.....	30
3. 1. Rovina fonetická.....	30
3. 2. Rovina morfologická.....	31
3. 3. Rovina syntaktická.....	33
3. 4. Rovina lexikologická.....	33
3. 5. Ostatní chyby.....	34
4. Analýza chyb mluvčího č. 2.....	35
4. 1. Rovina fonetická.....	35
4. 2. Rovina morfologická.....	37
4. 3. Rovina syntaktická.....	38
4. 4. Rovina lexikologická.....	38
4. 5. Ostatní chyby.....	39
5. Srovnání mluvčích.....	40

5. 1. Přízvuk	40
5. 2. Taxonomie chyb založená na jejich lingvistických kategoriích	40
5. 3. Chyby podle komunikační situace	40
5. 4. Chyby podle jejich dopadu na komunikaci	40
5. 5. Slovenština versus hovorová čeština	41
5. 6. Problém hyperkorektnosti	41
Závěr.....	42
SEZNAM ODBORNÉ LITERATURY.....	44

Úvod

Tato bakalářská práce se zaměřuje na užívání českého jazyka slovenskými mluvčími. Konkrétně zkoumá mluvené projevy dvou Slováků z oblasti oficiální i neoficiální komunikace a na základě jejich chybové analýzy stanovuje, které jevy jsou pro ně nejproblematictější a jaké komunikační strategie při komunikaci v českém jazyce volí.

Důležitým zdrojem informací jsou v této problematice nejen samotná jazyková data, ale také vlastní názory mluvčích. Kromě chybové analýzy mluvených projevů jsou tedy součástí práce interview s oběma mluvčími o jejich postoji k českému jazyku.

Vzhledem k blízké příbuznosti obou jazyků se práce věnuje semikomunikaci, ale také kladnému a zároveň i negativnímu mezijazykovému transferu (interferenci). Rovněž se dotýká problematiky rozlišování spisovné a obecné češtiny při vyučování cizích jazyků.

V první části mojí bakalářské práce, která je zaměřena teoreticky, jsou popsány základní termíny, např. semikomunikace, bilingvismus, mezijazyk (interlanguage), interference, českoslovenština atd. Zmiňuji se zde také o vztazích češtiny a slovenštiny nebo o různém dělení jazykových chyb a o jejich konkrétních typech.

Na začátku praktické části jsou krátké jazykové životopisy obou mluvčích, na které navazují rozhovory o jejich vztahu k češtině a samotné přepisy jejich mluvených projevů. Vyznačené chyby jsou pak dále řazeny k jednotlivým jazykovým rovinám, tedy k fonetické, morfologické, syntaktické a lexikologické, dále analyzovány a komentovány.

Rozebrat jsem se rozhodla i chyby, které jsem v projevech mluvčích zaznamenala během rozhovoru s nimi a také problémové jevy, o nichž se mluvčí sami zmiňují, protože vědí, že jim činí potíže. S chybami z obou zdrojů pracuji stejným způsobem a dále je dle tohoto kritéria v práci nerozlišuji.

Výzkumem se ukázalo, že jedním z hlavních problémů je nerozlišování mezi spisovnou a obecnou češtinou, které ve slovenském jazyce nemá obdoby. U pokročilejšího mluvčího č. 2 způsobila obecná čeština převážnou část chyb v projevech, u méně pokročilého mluvčího č. 1 se pak jednalo zhruba o polovinu ze všech nalezených chyb. Většinou mluvčí o svých rezervách vědí, ale byly nalezeny i chyby, kterých si vůbec nejsou vědomi.

1. Teoretická východiska

1.1. Jazykové kontakty

1.1.1. Vzájemné ovlivňování obou jazyků v době Československa

Jazykovou situaci mezi lety 1918–1989, tedy v období existence společného československého státu charakterizovala dvojjazykovost neboli bilingvismus. Nutné je však rozlišovat dvě jeho varianty – bilingvismus aktivní/produkční a pasivní/percepční. V prvním případě jedinec bez problému střídá dva různé jazykové kódy, oběma cizími jazyky tedy hovoří a rozumí jim. U pasivního bilingvismu pak druhému jazyku sice rozumí, ale nedokáže ho aktivně používat. K této skupině uživatelů se řadila většina obyvatel Československa. V mluvených projevech tak docházelo k tzv. polyglotnímu dialogu, při němž každý z účastníků komunikace používal jiný jazyk. Ke střídání kódů docházelo rovněž v psaných textech. Tento jev na jedné straně Čechům i Slovákům rozšiřoval kulturní obzory, na druhé straně však zejména z důvodu lexikálních odlišností přinášel řadu semikomunikačních problémů, složitou otázkou zůstávala také jazyková výchova dětí.

Dodnes platí, že Slováci mají větší návyk na češtinu než Češi na slovenštinu. Už od meziválečného období měli totiž Slováci intenzivní přímý styk s českým jazykem. V období Československa se obecně mluví o sblížování obou jazyků, prosazována byla konvergence češtiny a slovenštiny, kterou střídá vzdalování po rozdělení ČSFR. Tyto dva jevy však nelze chápat zcela jednoznačně, protože nejsou objektivně měřitelné. V případě češtiny a slovenštiny se vyčleňují tři různé typy sblížování a vzdalování.

- 1) jazykově strukturní – změny ve struktuře jazyka a podoby jeho realizací
- 2) situačně distribuční (geosémiotické) – v jakých diskurzích se objevuje slovenština a čeština a jak se mění praxe užívání těchto diskurzů
- 3) psychologické (kognitivní) – vnímání a hodnocení vztahů mezi češtinou a slovenštinou samotnými lidmi

1.1.2. Kontakt/konflikt češtiny a slovenštiny po rozpadu Československa.

Po rozdělení Československa a vzniku samostatného českého a slovenského státu docházelo k výrazným kulturně-politicko-společenským změnám, které měly velký vliv také na vývoj jazykové situace na území obou nových státních útvarů. I přes přetrvávající úzké vztahy začalo docházet k poněkud nesouměrnému jazykovému vzdalování. Výrazněji se projevilo na českém území, kde slovenština vymizela z učebních osnov, ale ubylo jí také z televizních nebo rozhlasových pořadů. Na druhou stranu na Slovensku čeština v TV a rozhlase přetrvává dodnes,

v Čechách se naopak kontakt realizuje přímo prostřednictvím Slováků přicházejících do stále ekonomicky vyspělejší České republiky za studiem nebo za prací. Po ukončení vysoké školy zde většinou zůstávají, jen málo se jich vrací zpět.

V České republice momentálně žije a pracuje tři sta padesát až čtyři sta tisíc Slováků, a to i na významných pozicích v soukromé a státní správě. Podobná situace je u studentů, např. v Praze tvoří 2,5 % vysokoškoláků, ale na některých oborech v Brně je to až 31 %. V poslední době došlo k nárůstu jejich počtu o 12,5 %. Z toho důvodu je na místě zamyslet se nad tím, jak dokážou efektivně komunikovat v naší společnosti a jestli jim tato komunikace nepůsobí problémy, kvůli kterým by mohlo dojít k nedorozuměním ve společnosti a k horším výsledkům ve studiu i v práci.

1.2. Učení se jazyku velmi blízkému

1.1.3. Semikomunikace

„Okrem systémového porovnávacieho pohľadu smerujúceho k prehľbovaniu poznania lexiky oboidvoch jazykov je otázka vzájomných vzťahov synonymických skupín dôležitá aj z hľadiska česko-slovenskej medzijazykovej komunikácie. Dotýka sa problematiky vzájomnej zrozumiteľnosti, medzijazykových kompetencií a komunikačných stratégií – pri vzájomnej česko-slovenskej dvojjazykovej komunikácii spontánny či vedomý výber lexikálnej jednotky patriacej oboidvom jazykom (bivalentnej lexémy¹⁰) môže komunikácii pomáhať, kým naopak výber diferencnej (a v druhom jazykovom spoločenstve neznámej) lexémy z existujúceho synonymického radu môže viesť k neporozumeniu. Existencia zhodných lexém v synonymických radoch oboidvoch jazykov umožňuje v dvojjazykovej komunikácii výber bivalentných prostriedkov, a tým zmenšenie hrozby semikomunikačných šumov.“¹

Podle Míry Nábělkové existují v dnešním česko-slovenském multilingválním prostředí dvě tendence – zánik funkční komplementarity a společenského receptivního bilingvismu, ale i možnost dvojjazyčné komunikace, Nábělková rozlišuje dva typy faktorů, oslabující nebo naopak podporující přítomnost slovenštiny v česko-slovenské komunikaci. K oslabení dochází např. kvůli změně vnímání slovenštiny, představě o nesrozumitelnosti, omezení nepřímých kontaktů nebo oslabení podpory receptivního bilingvismu u dětí. K posílení pak dochází zejména díky právní podpoře států, kontinuitě rozličných vazeb, mediální přítomnosti slovenštiny či odporu vůči „českoslovenštině“. Významnou roli hraje také přítomnost slovenských studentů, potažmo slovenštiny na českých vysokých školách, jen v Praze jich studuje více než 25 tisíc. A v neposlední řadě jsou dnes velmi

¹ NÁBĚLKOVÁ, Mira. *Prekrývania a rozdiely slovenských a českých synonymických skupín*. s. 7

důležité např. i semikomunikační strategie na internetu (explikace, duplikace, využívání bivalentnosti a vkládání českých výrazů), všechny tyto faktory vytvářejí implicitní předpoklad perceptivního biligvismu.

Snaha pojmenovat neobvyklou jazykovou situaci v Československu, kdy spolu dva národy komunikují odlišnými jazyky, ale přesto se dorozumí, se objevila už po vzniku Československa. Nejvíce byla tato problematika tematizována v 70. a 80. letech, kdy se také poprvé objevil termín dvojjazykovost, který je v kontrastu s dvojjazyčností (bilingvismem).

Až od 90. let je užívání češtiny a slovenštiny sledováno na konkrétním empirickém materiálu. Rozšiřuje se tak záběr výzkumu zaměřeného nejen na konkrétní dorozumivací styk, ale i na úroveň znalosti a ovládnutí druhého jazyka.

Po rozpadu ČSFR zájem o tuto problematiku neutichl, ale naopak se objevily nové aspekty a úhly pohledu na tuto ve světě ojedinělou situaci.

I přes výraznou podobnost jsou čeština a slovenština považovány za dva rozdílné jazyky, a to v závislosti na sociálně historické situaci. Schopnost rozumět druhému jazyku se nazývá pasivní, receptivní nebo také percepční bilingvismus. České i slovenské mluvčí tedy můžeme označit za bilingvní, i když ve druhém z jazyků diskurz pouze přijímají. Problémy v porozumění nastávají, pokud se jev v diskurzu vlastního jazyka neshoduje s daným jevem v diskurzu jazyka druhého. V tom případě mluvíme o semikomunikaci (Haugen, 1966, 1972) propouštění zpráv přes poněkud vysokou úroveň komunikačního šumu. U nás tento termín poprvé použila Budovičová (1987), která za semikomunikaci považuje „narušenou“, neboli „neplnohodnotnou“ komunikaci. Oba tito jazykovědci ji chápou jako negativní jev či dokonce problém. Později se ale objevuje i pozitivní chápání semikomunikace (Nekvapil, 2003). Podle něj jde o „možnost“ komunikovat svými jazyky, i když částečně defektně. Další autoři (Musilová, Nábělková, Buzássyová) ji považují za prostou „praxi“ užívání svých jazyků při komunikaci. Vzhledem k potřebě vzájemného porozumění při dvojjazyčné interakci byla v období ČSR podporována konvergence češtiny a slovenštiny, díky které byly částečně potlačeny negativní vlivy semikomunikace. Dále se semikomunikaci předcházelo poučením o druhém jazyku ve školní výchově nebo užíváním obou jazyků v médiích. (Budovičová, 1979).

Vědomou či nevědomou snahu zabránit semikomunikaci mají také samotní mluvčí (Zeman, 1987) popisuje tři nejčastější komunikační strategie při užívání svého minoritního jazyka: V současných výzkumech se k těmto návykům řadí ještě nahrazování předpokládaných nespisovných slov vlastního jazyka jazykem majoritním.

Semikomunikací se zabývali a zabývají hlavně procesy korigující užívání jazyka.

Osvojování blízce příbuzného jazyka je celkově jednodušší, ale v některých specifických aspektech naopak problematičtější. Kontaktem těchto jazyků ve vědomí žáka vznikají složitější vztahy a asociace. A navíc se u blízkých jazyků výrazněji uplatňuje jak kladný, tak záporný vliv, tedy interference.

Znalost cizího jazyka má rovněž částečný vliv na chápání a užívání mateřštiny. Příbuznost češtiny a slovenštiny se projevuje ve všech jazykových plánech (fonologickém, lexikálním, morfologickém i syntaktickém).

Podle toho, zda mateřština má na osvojování cizího jazyka kladný, nebo naopak záporný vliv, rozlišujeme kladný přenos (pozitivní transfer, transpozice) a záporný přenos (interferenci). Zvláště u blízce příbuzných jazyků je kladný přenos důležitým faktorem usnadňujícím osvojování či učení druhého jazyka. Dochází nejen k přenosu znalostí a návyků, ale i teoretických znalostí o jazyce.

1.1.4. Mezijazyk (interlanguage)

Jako tzv. mezijazyk označujeme přechodnou fázi jazyka studenta, který si osvojuje nebo se učí cílový jazyk.

„Současné koncepce osvojování cílového jazyka se sice v řadě bodů liší, shodují se však v tom, že jazykový systém zakládající řečový projev žáka, který si cílový (cizí/ druhý) jazyk osvojuje, je samostatný, svébytný útvar, odlišný od jazyka cílového, velmi variabilní a dynamický, jehož vývoj i užívání se řídí zřetelnými, rozpoznatelnými zákonitostmi a závisí na celé řadě vnějších i vnitřních faktorů.“²

1.1.5. Českoslovenština

Nábělková dále upozorňuje na stále častější výskyt pojmu českoslovenština, a to nejen v odborných textech, ale např. i v beletrii, v médiích, v zahraničních publikacích, nebo i v internetových diskuzích, a to jak na českých, tak na slovenských webových stránkách.

"Blízká příbuznosť češtiny a slovenčiny v súhre s dlhotrvajúcou kontaktovou koexistenciou prináša rozmanité typy bilingválnych diskurzov, pre ktorých možno na prvom mieste vyčleniť bežné komunikačné situácie, v ktorých participanti rozprávajú každý vlastným "štruktúrnym kódom", prebieha medzi nimi dvojjazyková slovensko-česká/česko-slovenská komunikácia, každý hovorí "po svojom" bez toho, že by dochádzalo v prejave niektorého z nich k alternácii kódu. Iným modelom interetnickej komunikácie je "obojsstranné" využívanie jedného spoločného kódu (češtiny,

² ŠEBESTA, K. – ŠKODOVÁ, S. (eds.) *Čeština – cílový jazyk a korpusy*. s. 16

alebo slovenčiny). V súhre rozmanitých faktorov sa však v prvom aj druhom prípade v jazykovom správaní niektorého či viacerých účastníkov komunikácie objavuje vnitrorehovorové alternovanie češtiny a slovenčiny (transfer prevažne lexikálnych jednotiek) prepnutie kódu, miešanie kódu či ich fúzia - vychádzajúc z Auerovho rozlíšenia prepnutia ako funkčnej alternácie oproti miešaniu ako nie funkčnej alternácii a fúzii ako gramatikalizovanému/záväznému výberu prostriedkov z rozličných štruktúrnych kódov, Auer, 1998a, 1999).

Takéto prechody bývajú nezriedka priamými účastníkmi komunikácie alebo nepriamymi konzumentmi rehovorov tematizované a pomenované - najzreteľnejším označením, s ktorým sa možno stretnúť, je prirodzený pojem (kategória) "českoslovenčina".

Východiskem ďalších úvah sú výskyty pojmu "českoslovenčina" v autentických textoch zo súčasnosti doplnené malým prieskumom uskutočneným na túto tému medzi vysokoškolskými študentmi navštevujúcimi slovakistické kurzy v Brne a v Prahe (nešlo len o študentov slovakistiky). S prirodzeným pojmom "českoslovenčina", v českej podobe "českoslovenština"(a s ním spätým adverbium „(po) československy“), využitým používateľmi jazyka na označenie vlastného či cudzieho jazykového prejavu, sa možno stretnúť v rozličných súvislostiach.³

Môže se jednat buď o chybné označení jazyka Československé republiky v zahraničných publikáciách, historický pojem z doby národného obrození či existence československého štátu, jazyk bilingvnych jedinců, jazyk slovenských studentů na českých univerzitách, nebo naopak jazyk Čechů, který je ovlivněn slovenštinou jejich spolužáků. Někteří slovenští mluvčí, kteří se učí česky pak pojmem „českoslovenština“ neodborně označují právě svůj mezijazyk.

„Pravda, mnohí Slováci sa aj v českom prostredí držia slovenčiny – v pozadí tohoto osobného jazykového manažmentu možno vidieť práve aj vyhýbanie sa osobne (či širšie) negatívne konotovanej českoslovenčině, keďže najme v začiatočnom období komunikácie v češtine, pri prechode ich bilingválnej kompetencie z percepčného do produkčného modu (v štádiu incipientného produkčného bilingvizmu) s prirodzeným miešaním prvkov obidvoch jazykov počíta (ako sa ale naučiť česky, keď nebudem rozprávať?)“⁴

1.1.6. Pozitivní mezijazykový transfer

Ve slovenštině najdeme velké množství slov přejatých z českého jazyka (př.) i stejných nebo blízkých jazykových jevů.

Teoretické i praktické znalosti mateřštiny obou účastníků výzkumu pozitivně ovlivňují jejich osvojování češtiny. Zejména předchozí praktické znalosti obecné češtiny ale mohou vést ke vzniku jazykových chyb.

³ NÁBĚLKOVÁ, Mira. *Čeština a slovenčina v kontakte*. s. 113

⁴ NÁBĚLKOVÁ, Mira. *Čeština a slovenčina v kontakte*. s. 121

Vyčleňujeme několik typů kladného přenosu – záměrný a spontánní i přímý a transformovaný.

Jako negativní přenos (interferenci) naproti tomu označujeme narušování formy při užívání cizího jazyka, k němuž dochází vlivem mateřského jazyka, případně jiných jevů daného cizího jazyka. Naučit se nové návyky nám totiž v tomto případě brání návyky původní a tím vzniká tzv. **proaktivní inhibice**. V takovém případě je třeba se staré návyky „odnaučit“, aby mohly být nahrazeny novými. Kontrastivní analýzou byl právě negativní přenos považován za největší překážku při učení cílového jazyka a zároveň i za hlavní příčinu vzniku jazykové chyby. Podle této teorie vzniká jazyková chyba jen v případě, že mají dané jazyky odlišnou strukturu. Později však chybová analýza ukázala, že k predikci chyb nestačí jen samotné porovnávání jazyků na základě kontrastu a že negativní transfer představuje pouze jeden z mnoha zdrojů chyb.

1.1.7. Blízce příbuzné jazyky

Zejména u blízce příbuzných jazyků funguje zpětný vliv znalosti osvojovaného jazyka na mateřštinu, i v tomto případě je ale mnohem slabší než vliv opačný. Mateřský plně osvojený jazyk totiž při jazykových kontaktech vystupuje vždy jako silnější.

Rozpětí mezi jevy snadnými a obtížnými je u blízce příbuzných jazyků větší z toho důvodu, že mají mnoho stejně znějících slov se shodným nebo podobným významem, ale naopak i stejně znějících slov s odlišným významem. Významnou roli hraje také předchozí znalost vyučovaného jazyka.

V případě češtiny a slovenštiny lze mluvit přímo o speciálním případě kladného přenosu, protože mateřského jazyka zde můžeme využívat při sémantizaci, vysvětlování i srovnávání jazykových jevů.

Problémy mohou nastat např. v případě, že se daný slovenský výraz, slovní spojení nebo věta shodují více s obecněčeským než se spisovným vyjádřením. Opačná situace nenastává, protože obecná varianta slovenštiny neexistuje.

„Textový úsek *slovenskí turisti boli udivení* s niektorými charakteristickými prvkami obecnej češtiny – v porovnání so spisovným a knižnějším českým *slovenští turisté byli udiveni* – naznačuje sféru otázok, ku ktorej (v trochu volnej formulácii) smeruje názov týchto úvah. Pri zvukovej podobe uvedených fragmentov sa v slovensko-českom porovnaní ukazuje výraznejšia miera zhody slovenského *slovenskí turisti boli udivení* s obecněčeským než so spisovným českým vyjádřením; na písme je ich blízkosť čiastočne maskovaná odlišnou pravopisnou konvenciou.“⁵

Případně slovenský mluvčí znal jako první obecněčeský výraz, považuje ho za spisovný

⁵ NÁBĚLKOVÁ, Mira. *Čeština a slovenčina v kontakte*. s. 103

a jako spisovný ho také užívá.

1.3. Typy jazykových chyb

Podle konstruktivního přístupu S. P. Cordera dělíme chyby na chyby ve vlastním smyslu (errors) a omyly (mistakes, lapses). Error představuje chybu kompetence, kterou mluvčí nedokáže sám opravit, protože dané pravidlo nebo řečový jev zatím nezná, či jeho užívání nesprávně pochopil.

Mistake, tedy chybu performance (praktického užití jazyka), naopak žák dokáže sám najít a opravit. Jedná se totiž o chybu způsobenou náhodnými vlivy, např. nedostatečným zautomatizováním daného jevu, nesoustředěností nebo selháním paměti.

Jinak rozlišuje chyby Norrish (1987). Ten také mluví o error, mistake a lapse, ale error v jeho pojetí znamená systematickou chybu, jinými slovy odchylku od náležité formy cílového jazyka, které se žák dopouští soustavně, protože daný jev stále nepochopil nebo si ho dostatečně neosvojil.⁶

Kdežto termínem mistake označuje odchylku, nestálou, náhodnou, občasnou chybu, která vzniká nedostatečným učením se nebo nesprávným pochopením příslušného jevu.

„V češtině dělají žáci-cizinci často chybu v sémanticky podobných konstrukcích, např. „Mám rád + substantivum“ a „Rád + verbum“. Gramatickou chybu v těchto frázích udělá spíše žák-cizinec než rodilý mluvčí, dá se tedy pokládat častěji za „error“ (chybějící kompetenci) než za „mistake“ (performanční chybu).“⁷

A lapse se dopouštějí nejen nerodilí, ale i rodilí mluvčí, důvodem jeho vzniku jsou totiž nesoustředěnost, špatná koncentrace, stres atd.

Nejčastěji se chyby dělí podle jazykových plánů, tedy na chyby ve zvukové stránce jazyka, a dále na chyby lexikální, morfologické, syntaktické a pravopisné.

O rozdělení chyb na povrchové a hlubkové se zmiňují zejména psycholingvistické práce. Povrchové chyby jsou zjevným narušením jazykové normy (např.). Vyjádření obsahující hlubkovou chybu normu přímo nenarušuje, ale neodpovídá sémantickému záměru mluvčího a tím znemožňuje komunikaci (např.).

Chyby proti systému, normě a úzu (odchylky od normy, úzu a kodifikace).

Mezi chyby proti systému řadíme agramatické prostředky, např. *nepostarej se o nic*, imperativ od slovesa *muset*, *bude napsat*.

Za odchylky od normy, tedy od nepsaného standardu obvyklého a správného užívání, praxe jazyka, založeného na většinovém úzu jeho uživatelů, považujeme nespisovné či v dané situaci či funkci se nehodící varianty, např. *abysme*.

⁶ NORRISH, J. Language learning and their errors. s.

⁷ ŠINDELÁŘOVÁ, S.; ŠKODOVÁ, J. *Metodika práce s žáky cizinci v základní škole*. s. 90

Kodifikace je uzákonění jazykové normy v explicitní podobě v příručkách, zvláště slovnících. Odchylky na úrovni kodifikace představují chyby morfologické, lexikální i syntaktické, např. *pozdějc, já su, furt, auta jely*.⁸

Chybami proti úzu pak rozumíme odchylky od obvyklého, ustáleného užití, užívání jazykové jednotky, popř. kategorie. Jedná se o prostředky potenciální (např. **núžka*). Systém jazyka je připouští, v úzu se však nevyskytují.

Dále můžeme jazykové chyby dělit podle základní chybové typologie na skryté (covert) a zjevné (overt).

1.3.1. Jazykové chyby při učení blízce příbuznému jazyku

Jedním z hlavních znaků blízce příbuzných jazyků je výrazná lexikální synonymie, která může učení se druhému z jazyků ulehčit nebo naopak ztížit, tedy být zdrojem interference „V konfrontačnom pohľade na synonymické skupiny v slovenčine a češtine ukazujú sa osobitosti formovania a fungovania synonymických dvojíc/skupín v dvoch blízkopříbuzných západoslovanských jazykoch. Vzhľadom na rozsah synonymie v prirodzených jazykoch ide o „veľkú tému“, zahŕňajúcu rozličné typy synonymických skupín, synonymických symetrií a asymetrií, prekryvaní a rozdielov synonymických skupín, do ktorých sa premietajú zhody aj rozdiely vo vývine zo spoločného praslovanského genetického základu, osobitosti historických kontaktov s rozličnými jazykmi a v kontaktoch synonymiách aj vzájomné medzijazykové vzťahy.“⁹

Jazykové chyby dělíme dle různých kritérií, např. podle závažnosti odchýlení na chyby v užším a širším smyslu¹⁰. Chyby v užším smyslu znamenají odchylky od standardu daného jazyka a dělají je často i rodilí mluvčí. Chyby v širším smyslu pak představují odchylky od systému národního jazyka vůbec a nejčastěji se jich dopouštějí cizinci, kteří se tento jazyk učí. Otázkou zůstává, jaký je poměr těchto typů chyb u mluvčích blízce příbuzných jazyků.

1.3.2. Chyby z hlediska lingvodidaktického

V případě blízce příbuzných jazyků naopak může částečná předchozí znalost daného jazyka působit problémy např. při rozlišování nespisovné variety češtiny od nespisovné. Žáci totiž mohli mít původně povědomí jen o nespisovném tvaru daného slova.

Dále mohou dorozumívací potíže nastat u již zmiňovaných stejně znějících slov s odlišným významem. U psané komunikace, kterou se ale v této práci zabýváme jen okrajově, pak nastávají i problémy s pravopisem, jež také mohou mít vliv na porozumění a správné pochopení daného

⁸ CVRČEK, Václav. Meze správnosti – klasifikace jazykových „chyb“

⁹ NÁBĚLKOVÁ, Míra. *Prekryvania a rozdiely slovenských a českých synonymických skupín*. s. 14

¹⁰ JELÍNEK, Milan. *Co je to jazyková chyba?*

sdělení.

1.4. Příčiny vzniku jazykové chyby

Ke vzniku chyb dochází např. vlivem interference (viz. str. 4). Další příčinou může být nevhodná aplikace lingvodidaktických pouček (vyslovených učitelem, z učebnic atd.), která vede k absenci optimálního poučení nebo jeho zjednodušení či zavádějící formulaci tohoto poučení. Jazykové chyby vznikají také kvůli typologické odlišnosti mateřského a cizího jazyka, i přesto, že některé teorie důležitou úlohu mateřského jazyka zpochybňují. „Role mateřského jazyka v procesu nabývání znalosti jinojazyčného kódu je značná a prokazatelná, přestože se některé přístupy, např. přímá metoda, snaží úlohu výchozího jazyka potlačit.“¹¹ Jmenovat bychom měli také chyby vznikající při snaze mluvčího realizovat svůj komunikační záměr navzdory nedostatečné znalosti jazykového systému cizího jazyka.

Otázka tzv. objektivní obtížnosti jazykových jevů vyplývající ze srovnání systémů daných dvou jazyků, je paradoxně značně subjektivní.

„Svůj podíl mají pochopitelně i další psychosomatické faktory, v nichž zmíníme *únavu, nesoustředěnost, stres, spěch*, a v neposlední řadě i *osobnost vyučujícího*, resp. jeho možný negativní vliv na mluvčího (nedostatečná znalost vyučovaného jazyka, nesprávná výslovnost atd.). Netřeba jistě zdůrazňovat, že ve vyučovací praxi běžně dochází k různé kombinaci uvedených

1.5. Stratifikace českého národního jazyka a její vliv na jazykové chyby slovenských mluvčích

Čeština patří k jazykům výrazně vnitřně diferencovaným. Je tím umožněno jemné odstínění, významové i funkční, ale přináší to také určité komplikace v praktických aplikacích, např. ve výuce.

V současnosti se ve výuce češtiny jako cizího jazyka částečně přechází k její obecné varietě, která je v mluvené komunikaci nejpoužívanější. Obecnou češtinu stále preferuje jen málo jazykovědců a učitelů, zejména proto, že na rozdíl od spisovné češtiny není kodifikována, a nemá tedy jednotnou a ustálenou formu ani celonárodní platnost.

„Je možné konstatovat, že v oblasti výuky češtiny jako cizího jazyka převládá názor – že je – v obecné rovině vhodné jinojazyčnému mluvčímu prezentovat přednostně češtinu spisovnou.

Argumentuje se zpravidla skutečností, že má prestižní varieta naší mateřštiny celonárodní platnost (je regionálně nepříznačková) a že má její užívání v určitých oblastech (oficiální styk, hromadné sdělovací prostředky, odborná sféra) své pevné místo.“¹²

¹¹ ŠEBESTA, K. – ŠKODOVÁ, S. (eds.) *Čeština – cílový jazyk a korpusy*. s. 103

¹² ŠEBESTA, K. – ŠKODOVÁ, S. (eds.) *Čeština – cílový jazyk a korpusy*. s. 98

Jedním z hlavních hledisek je také účel studia daného jazyka. „Při volbě mezi orientací na češtinu spisovnou a nespisovnou, tedy především obecnou, záleží zajisté také na tom, proč se cizinec češtinu učí, jak dlouho se ji učí, jaký je jeho cíl a stupeň pokročilosti. Jde-li mu např. pouze o mluvené dorozumívání, bude tíhnout k vyjadřování uvolněnému, až nespisovnému. Málokdy si ale vystačí jen s praktickou mluvenou komunikací.“¹³

Ze samotného výzkumu i z tvrzení obou dotazovaných vyplývá, že mluvčí tak příbuzného jazyka jako je slovenština ve většině případů nedokážou jednoznačně odlišit spisovný jazyk od obecné češtiny ani od dalších interdialektů, a v jejich projevech tak dochází k nevědomému střídání kódů, míšení jazykových prostředků a často i k neadekvátnímu užití těchto prostředků. Kromě výrazů vhodných pro mluvené projevy v psaném textu a naopak, mají problém i s rozlišením prostředků užívaných v soukromé nebo naopak veřejné sféře. Naopak mluvčí, jejichž mateřské jazyky nejsou češtině tak blízké, tedy např. Neslované, si tento rozdíl mnohdy uvědomují lépe.

1.6. Kontrastivní analýza

Jednou z metod zkoumání jazykových chyb je kontrastivní analýza založená na behavioristických teoriích, zejména na nativismu. Vznikla ve 30. letech 20. století a nejvíce se rozvíjela v 50. a 60. letech. Poprvé použil pojem kontrastivní analýza (*Contrastive Analysis*) Benjamin Lee Whorf, do té doby se tento obor nazýval srovnávací lingvistika (*Contrastive Study*) nebo také srovnávací studie (*Comparative Linguistics*). Existoval ale již předtím.

Do konce šedesátých let 20. století byly teorie osvojování silně ovlivňovány zejména vývojem názorů na poli psychologie a také pedagogiky. Většina terminologie byla převzata z oblasti psychologie učení (např. termín **jazykový transfer**).

„Kontrastivní lingvistika (též kontrastivní analýza, popř. konfrontační lingvistika, konfrontace) se zabývá synchronním srovnáváním jazykových systémů (v rámci strukturní lingvistiky), především z hlediska potřeb cizojazyčného vyučování a překladu; jejím cílem je nacházení shod a rozdílů, a to obv. na základě (vnějšího) modelu, k němuž se srovnávané jazyky vztáhnou, přirovnají.“¹⁴

Jak již bylo řečeno, studium osvojování cizího jazyka bylo ovlivněno především behavioristickými teoriemi, podle kterých při osvojování cizího jazyka dochází k nahrazování souboru návyků za jiný. Za hlavní překážku při učení cílového jazyka vědci považovali **interferenci** (negativní transfer), viz výše.

Lado, jeden ze zakladatelů **kontrastivní analýzy**, došel k následujícím závěrům:

¹³ HRDLIČKA, Milan. *Kapitoly o češtině jako cizím jazyku*. s. 71

¹⁴ ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. s. 282

- a) jazyk je soubor návyků
- b) staré návyky (například mateřský jazyk) může být obtížné prorazit, zatímco nové návyky (cizí jazyk) je těžké získat
- c) je nutně brát ohled na mateřský jazyk žáka
- d) rozdíly mezi mateřským/prvním jazykem a cizím jazykem lze považovat za hlavní příčinu neúspěchu v osvojování druhého jazyka
- e) kontrastivní gramatika tyto rozdíly výslovně ukazuje
- f) učitelé cizího jazyka a autoři učebnic by měli vzít v potaz dané **kontrasty**, aby bylo možné u studenta zabránit nežádoucím **interferencím**.

(Lado, 1957)

Metodologické a teoretické nedostatky **kontrastivní analýzy** byly ostře kritizovány hlavně kvůli tomu, že existují i jiné důležité faktory mimo mateřský jazyk a dopady na cílový jazyk nelze zjednodušeně připisovat pouze výchozímu systému. Mezi další skutečnosti, které mají vliv na SLA, se řadí:

- a) vrozené nadání
- b) motivace
- c) věk studenta
- d) přístup studujícího ke studiu cizího jazyka
- e) znalost dalších jazyků apod.

(Gass, Selinker, 2008: 100)¹⁵

„Dalším problémem je, že není možné pouze mechanicky a z čistě lingvistické perspektivy porovnávat statické struktury dotyčných jazyků. K této problematice je nutné přistupovat komplexněji, promítat do ní otázky recepce a produkce těchto struktur, otázky jejich učení se i adekvátního užití v různých komunikačních situacích“.¹⁶

Může také nastat situace, kdy v prvním jazyce studenta existuje jedna forma, zatímco v cílovém jazyce může zcela chybět. Navíc bylo zjištěno, že ne všechny chyby, které u studentů nastaly, byly metodou **kontrastivní analýzy** předpovězeny. A naopak, některé predikované chyby se vůbec u mluvčích neobjevily. Z požadavků na ověřování teoretických poznatků a jejich kontrolování v produkci studentů se rozvinul nový přístup, jenž se zaměřil na chyby studentů,

¹⁵ Příručka aplikovaná lingvistika

¹⁶ HRDLIČKA, Milan. *Gramatika a výuka češtiny jako cizího jazyka: k prezentaci gramatiky českého jazyka v učebnicích češtiny pro cizince*

chybová analýza.

1.7. Chybová analýza

Zatímco podle kontrastivní analýzy představují jazykové chyby problém a jsou považovány za nežádoucí, zejména psychologové a psycholingvisté naopak upozorňují na pozitivní význam chyby při učení se cizímu jazyku. Právě na něm je založena metoda chybové analýzy. Ve své *studii Errors in Language Learning and Use* Carl James zdůrazňuje, že „chybová analýza jako první metoda nezávisle a objektivně popisuje mezijazyk studenta“.

„Chybová analýza pohlíží na chybu jako na přirozenou věc. Učení znamená proces zmenšování počtu a významnosti chyb (mj. tuto definici je možné uplatnit na učení jakéhokoliv druhu, např. plavání)“¹⁷

1.7.1. Chyby

Jazykových chyb se dopouštějí nejen cizinci, kteří se danou řeč teprve učí, ale samozřejmě také rodilí mluvčí. Tyto chyby ale mají odlišný charakter, v jazyce cizinců se např. mnohem častěji vyskytují vychýlení z gramatické struktury. Pokud jde o chyby vznikající při osvojování druhého jazyka nerodilým mluvčím, je možné je rozdělit do dvou kategorií, na chyby selekční a konstrukční.

„Zatímco selekční chyby, dané špatnou volbou alternativy, můžou souviset s nedostatečným poznáním a znalostí jazyka (mj. u mladšího mluvčího), jsou konstrukční chyby, mající povahu různých přereknutí, odlišné, v zásadě však nejsou dané nedostatečnou znalostí mluvčího. Obvykle se rozlišuje chyba (a) anticipační, (b) chyba záměnou či (c) daná opakováním spočívajícím v nesprávném užití zvl. hlásky, které je předčasné, prohozené s jiným či setrvačné v důsledku vzniklého opakování či rytmu, např. v češtině případy jako

(a) *šlabý šlahoun* (místo *slabý šlahoun*)

(b) *svítičko sluní* (místo *sluníčko svítí*, využíváné někdy vědomě k jazykové hříčce)

(c) *své staré sle* (místo *své staré šle*)“¹⁸

Metod výuky, resp. studia, je mnoho; vedle určité módy a někdy i komerčních zřetelů se sem promítají především odlišné cíle výuky. Základní studované dovednosti, tj. z hlediska percepce i produkce *čtení, psaní* (pro grafickou formu) a *poslech, mluvení* (pro akustickou formu), se v nich

¹⁷ ŠINDELÁŘOVÁ, S.; ŠKODOVÁ, J. *Metodika práce s žáky cizinci v základní škole*. s. 89

¹⁸ ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. s. 64

prezentují v různých proporcích a jsou i předmětem různých testů měřících, resp. spíš odhadujících dosažený stupeň příslušné jazykové *dovednosti*, a to obecně či v dané oblasti nebo jevu. Vstupují sem přitom různé faktory, od inteligence, motivace a příležitosti až po specifické schopnosti, jakými jsou např. schopnost vyvozování gramatických pravidel z příkladů, pamatování si lexémů, rozlišování správné fonetické povahy hlásek i osvojování si intonace aj.

1.7.2. Chyba a její oprava

„V soudobém přístupu k osvojování si cizího jazyka, je chyba považována za velmi cennou informaci o vyvíjejícím systému cílového jazyka v mysli žáka. Jednotlivé teorie se částečně liší akceptovanými důvody, proč a jak k chybám dochází, shodují se však, že chyba by neměla být cílem restrikcí, ale měla by být chápána jako cenný nástroj.“¹⁹

Vždy je nutné si uvědomit, k jakému druhu chyby došlo a jestli je nutné na ni mluvčího upozornit. V mluvených projevech, na které se tato práce zaměřuje, cizinci nejčastěji chybně užívají jazykové prostředky foneticko-fonologické, gramatické a lexikální a na rozdíl od psaného projevu se nestává, že by si chybu zpětně uvědomili a sami se opravili.

1.8. Práce s chybou

1.7.2. Identifikace

Nalezenou chybu identifikujeme a zařadíme ji do kategorie podle jazykových prostředků.

1.7.3. Interpretace

Poté chybu vysvětlíme, ve většině případů může pomoci porovnání vyjádření mluvčího s překladem do jeho rodného jazyka.

¹⁹ ŠINDELÁŘOVÁ, S.; ŠKODOVÁ, J. *Metodika práce s žáky cizinci v základní škole*. s. 89

1.7.4. Korekce

Nakonec chybu opravíme, tedy uvedeme správnou verzi dané výpovědi nebo výrazu.

2. Cíle a postupy práce

Cílem práce je zjistit, jak ovládají češtinu dva původně slovenští mluvčí, které jevy jim činí potíže a jaké komunikační strategie při rozhovoru v českém prostředí nejčastěji volí. Základními metodami výzkumu jsou analýza mluvených projevů a následná interview o jejich vlastních postojích k českému jazyku.

Práce vychází z jazykového materiálu sestávajícího ze dvou projevů každého z mluvčích, z nichž jeden je vždy z oblasti oficiální a druhý z oblasti neoficiální komunikace. O probíhajícím výzkumu věděli oba mluvčí shodně jen v prvním případě.

2.1. Charakteristika prvního mluvčího

Prvním zkoumaným je mluvčí, jehož mateřským jazykem je slovenština. Oba jeho rodiče mají slovenskou národnost, rodina matky má maďarské kořeny. Tento participant se narodil v roce 1982 v Nitře, kde žil do svých čtrnácti let, poté pobýval čtyři roky v Bratislavě, odkud se přesunul do České republiky. Vystudoval Masarykovu univerzitu v Brně obor informatika. V našem hlavním městě žije šestým rokem a pracuje v bance jako byznys analytik.

V současnosti hovoří plynule slovensky, maďarsky, česky a anglicky, učí se německy. V budoucnu by se chtěl vzhledem ke svým jazykovým znalostem pracovní uplatnit v USA nebo Velké Británii.

Větší potíže mu podle jeho vlastních slov činí psaný než mluvený projev.

2.2. Rozhovor s mluvčím č. 1 o jeho postoji k užívání českého jazyka

1. Jakým způsobem a za jak dlouho jste se českému jazyku naučil?

Převážně z učebnice, ale částečně i neformální cestou.

2. Jak často ho používáte?

Denně, více pasivně než aktivně. Jak v práci, tak ve volném čase, čtu v češtině noviny i knížky, hlavně životopisy a encyklopedie, beletrii nečtu vůbec.

3. Rozumějí vám čeští rodilí mluvčí bez problému?

Z 80 % ano.

4. Je po vás v zaměstnání požadována komunikace v českém jazyce?

Ano, mluvíme anglicky nebo česky.

5. Co Vám při používání češtiny činí největší potíže?

Při psaní emailů, které musím v práci posílat, mám největší problémy s rozlišováním *i/y*, a to zejména v příčestí minulém po obojetných souhláskách. (Na rozdíl od češtiny se ve slovenštině totiž v tomto případě píše všude měkké *i*.)

6. Dokážete vždy rozlišit mezi spisovnou a kolokviální varietou českého jazyka?

Ne. (Nevědomé střídání kódů (míchání češtiny a slovenštiny, nerozlišování mezi spisovnou češtinou a interdialekty.)

7. Stává se vám, že nevědomě užijete slovenského výrazu v češtině a naopak? Uved'te příklady.

Ano, ale teď mě nenapadá nic konkrétního.

2.3. Mluvený projev z oblasti oficiální komunikace

*V první řadě by měl klient hledět na své finanční možnosti a nevzít si hypotéku na jejich hranici. Banka posuzuje jak životní minimum dané zákonem, tak splátky dalších závazků klienta. Ideální ale je, pokud klientovi i po odečtení všech těchto výdajů zůstanou ještě další finanční prostředky. Také nedoporučujeme na pořízení nemovitosti obětovat všechny své úspory a zůstat takzvaně na nule. Ideální je, aby klient měl bokem **odloženo** pro nenadále případy **prostředky** alespoň ve výši 3 až 6 měsíčních platů.*

*U hypotéky pak je potřeba hledět na úrokovou sazbu, ale také na další podmínky. Jak dlouho chci splácet, kolik si můžu dovolit měsíčně splácet, jak dlouho chci mít zafixovanou úrokovou sazbu. Důležité jsou také další podmínky banky, například jestli má klient možnost splatit část **svého** úvěru bez poplatku, atd.*

Klienti by samozřejmě při zjišťování podmínek měli hledět také na různé akční nabídky, banky často na přechodnou dobu odpouští poplatky za zpracování úvěru nebo při splnění několika podmínek (vedení účtu ve stejné bance, sjednání pojištění, využívání kreditní karty, atp.) poskytují slevy z úrokové sazby.

*Standardně je u hypoték možné akceptovat věk do 70 let v době splatnosti. **Každý jeden** případ ale posuzujeme individuálně. Pokud klient uzavře rizikovou životní pojistku s pojistnou částkou minimálně ve výši **úveru** nebo **úverové** pojištění včetně jednorázového pojištění, lze dobu splácení prodloužit.*

*Pokud nastanou problémy se splácením, snažíme se naší bance za **každých okolností** najít smírné **řešení** a poskytnout klientovi přiměřený čas na **vyřešení** situace. Vždy je upřednostňována dohoda před vymáháním pohledávek například soudní cestou, což je ovšem až krajní **řešení** v případě, kdy ostatní cesty selžou. Snahou banky je vždy dosáhnout mimosoudního **řešení**.*

Vzhledem k odbornosti projevu a specifičnosti některých termínů se v mnoha případech opakování slov vyhnout nelze, což neplatí pro výraz *řešení*, který mluvčí zbytečně nadužívá i přesto, že mu vyslovování hlásky *ř* činí mírné potíže. Tento jev ukazuje na problém jeho nedostatečně široké slovní zásoby v českém jazyce.

Za zmínku stojí také slovo *každý*, a to jak ve spojení *za každých okolností*, tak v případě výrazu *každý jeden*.

2.4. Mluvený projev z oblasti neoficiální komunikace

*Kromě **posilky** rád chodím do kina na nové americké filmy, baví mě víc v angličtině než česky. Ale co jsem byl naposled se svou **babou**, to **ma** zklamalo.*

*Raděj jsem nechtěl **rovno** zhazovat ten film, tak jsem se vyjadřoval opatrně, že potřebuju se ještě nad tím zamyslet, no každopádně, ke konci to vyloženě byla americká stupidity. Jak tam spadl na konci do nějakého 5D tunelu a protlačoval knížky z poličky a pak, jak tam leží její dcera na posteli s rodinou, nebo jak přijde na „vzácný vzorec“, který zachrání **celý zem**...no prostě **hovářina celá**, tak to jsem rád, že nejsem sám a že jsi podložila mé pocity.*

No, zas jsi mě k něčemu inspirovala, bohužel víc nemůžu říct, ale třeba jednou se to k tobě dostane.

*Co se týka obleku, tak **dik** za tip, butik, co jsi vybrala, byl **good!** Taky, že na Příkopech je velký výběr, v prvním obchodě jsem strávil asi **hod'ku**, jak mě ukacávali a masírovali...jsem jim řekl, že teď letí slim obleky a kalhoty bez záložek a na bocích, ne napasu a ta prodavačka, že to tak **neni**. Tak říkám, že teď jsem si koupil **nejnovší** knížku od **Špačeka** a vytáhl jsem **jí** a ona, že **aha**, jak je to možné, protože oni dávali do té knihy odborné poznámky, dokonce na obrázcích **bylo** viditelná jejich **značka** a dokonce pak i ona vytáhla tu samou knížku.*

Tak pak jsem se vracel, ještě prý o tom diskutovali a že prý v knize se píše „slim line“ a ne „slim“, whatever...

No nakonec preference byly:

- 1. italský styl, dost slimovitý, petrolejová barva*
- 2. super látka, ale měly **blbě** kalhoty, seděly právě na bocích a vypadaly divně*
- 3. super materiál, konkrétně vlna, kalický střih, ale spíš **pro oblekových fetišistov...nějaké CEO 's** by si možná **všimli rozdíl**, ale normální lidi by spíš řekli, že jsem starouš a s tím kočkovitým střihem **nevyzerám** nic moc*
- 4. brutálně slim kalhoty a **nevěřim** té ceně, jinak nebyl špatný ten oblek... ale nějak se mi **zdálo, jako nakupovat** ovoce v drogerii*

*Tak **dik**, no.*

2.5. Charakteristika druhého mluvčího

Druhým účastníkem výzkumu je Slovák Svatopluk Svoboda, který se narodil v Košicích v roce 1984 slovenské matce a českému otci. A do svých osmnácti let žil v Prešově, kde vystudoval gymnázium. V rodině se mluvilo vždy slovensky. Česky se začal učit až před svým odchodem do Prahy, kde v roce 2002 začal studovat ekonomii na Karlově Univerzitě. Po získání magisterského titulu zde začal pracovat jako datový analytik obchodní společnosti a externista na IES FSV Univerzity Karlovy, v ČR plánuje zůstat.

Kromě toho překládá do českého jazyka knihy upanišad. V osobním životě se přizpůsobuje svým komunikačním partnerům, se Slováky mluví slovensky, s Čechy česky, v pracovní sféře naopak používá výhradně češtinu, kterou se naučil velmi dobře. Dokonce ani někteří čeští rodilí mluvčí nepoznají jeho slovenský původ, často se mylně domnívají, že pochází z Moravy. Jak sám říká, větší problémy má s mluveným projevem, ve kterém často nevědomě užije slovenský výraz nebo chybný tvar českého slova ovlivněný slovenskou gramatikou. Nesprávně tvoří např. plurál tvrdého adjektiva ve spojení s neutrem – *velké okna* místo *velká okna*.

2.6. Rozhovor s mluvčím č. 2 o jeho postoji k užívání českého jazyka

1. Jakým způsobem a za jak dlouho jste se českému jazyku naučil?

Z českých filmů a českých knih. Také mí starí rodiče jsou Češi, takže jsem trénoval češtinu každý rok v létě, když jsem je navštěvoval.

2. Jak často ho používáte?

Posledních 12 let, co žiji v Praze, denně.

3. Rozumějí vám čeští rodilí mluvčí bez problému?

Myslím, že ano.

4. Je po vás v zaměstnání vyžadována komunikace v českém jazyce?

Ano.

5. Co vám při používání češtiny činí největší potíže?

V psané formě hlavně shoda přísudku s podmětem – ve slovenštině to máme úplně jinak. V psané formě mám problém určit, jestli se ve slově píše *s* nebo *z*, ať už jde o začátek původně českých slov

(např. *zpívat* x *spívat*) nebo o slova přejatá z cizích jazyků (*prezident* x *president*). Ve slovenštině se tato cizí slova píšou vždy se *z* a také se v nich hláska *z* vyslovuje.

Výslovnost *s/z* považuje za problematickou i Zdena Palková v publikaci *Fonetika a fonologie češtiny* „V přejatých slovech kolísá výslovnost za psané *s*, a to v pozici mezi samohláskami a v susedství sonor. Obecnou tendencí je postupné rozšiřování výslovnosti [z]. Na začátku slova se vyslovuje vždy [s].“²⁰

V mluvené formě pak intonace, podle které víceméně každý pozná, že nejsem rodilý Čech. A také mi stále dělá problémy si v množném čísle středního rodu uvědomit, že v češtině má končit **a/á** – např. všechna reálná čísla, díla byla napsána atp. Skoro vždy zapomenu a říkám všechny reálné čísla, nebo díla byly napsané.

6. Dokážete vždy rozlišit mezi spisovnou a kolokviální varietou českého jazyka (spisovnou a nespisovnou češtinou, nářečím)?

Ne nijak často, pouze ty nejnámější kolokviální výrazy poznám, že nejsou spisovné. Rozeznám moravštinu od češtiny.

Spisovná slovenština vznikla až na konci 18. století, a to na základě západoslovenských a a částečně také středoslovenských nářečí. Kodifikoval ji A. Bernolák (1762–1813) – odtud bernoláčtina. Tato písemná verze se neujala a ve 40. letech 19. století vytvořil novou podobu spisovného jazyka na základě středoslovenských nářečí představitel evangelického tábora L. Štúr (1815–1856).²¹ Naproti tomu spisovná norma češtiny se utvářela již od 14. Století. Rozdíly mezi spisovnou a nespisovnou variantou tedy v případě slovenštiny nejsou zdaleka tak výrazné.

„Bádání o spisovném jazyce na Slovensku má v mnohém paralelní vývoj, i když zpočátku časově posunutý a samozřejmě a nutně odrážející konkrétní a specifickou situaci slovenskou, určenou i odlišnými historickými jazykově sociálními podmínkami. V počátečních pracích např. E. Paulinyho (1946), jde o postižení a osvětlení poměru spisovného jazyka a nářečí (formulace problému i způsob jeho řešení jsou určeny specifickou jazykovou situací slovenskou v daném období); tato problematika zůstává ovšem i nadále ve středu zájmu slovenské jazykovědy. Brzo se aplikuje obecná teorie normy a kodifikace (s vědomím složitosti její problematiky, srov. SR 1955) a postupně se vytváří vlastní modifikace teorie spisovného jazyka a jazykové kultury (srov. zvl. práce J. Růžičky) vyrůstající z řešení konkrétních problémů slovenské jazykové situace a spisovné normy, vyznačující se těsnějším vztahem k dialektům (Srov. *Kultúra spisovnej slovenčiny*, 1967). Složitou a specifickou problematiku představují ve spisovné slovenštině kontaktní varianty

²⁰ PALKOVÁ, Z. *Fonetika a fonologie češtiny*. s. 307

²¹ LIPOWSKI, J. *Konvergence a divergence češtiny a slovenštiny v československém státě*

a kontaktové prvky českého původu; v řešení této problematiky se dospívá k rozdílným stanoviskům. Je vhodné opřít se také o vypracovanou teorii kontaktu blízkce příbuzných jazyků (Budovičová 1973).²²

7. Stává se vám, že nevědomě užijete slovenského výrazu v češtině a naopak? Uved'te příklady.

Ano, často.

a) Běžně užívám: *budu tam o pět minut* místo *budu tam za pět minut*.

b) Slovní spojení *sejdeme se u knihovny* nahrazuji často větou *sejdeme se při knihovně*.

c) Místo *předjet někoho* používám slovenský výraz *obehnúť* alebo *predbehnúť* a když to zčešťuji, vzniká mi z toho *oběhnout* nebo *předehnat* a Češi často nevědí, o čem mluvím.

d) Namísto *chutná* používám v **99 % případech** výraz *chutí*, který mám ze slovenštiny.

e) Často používám výraz *velmi ne*, protože ve slovenštině je *velmi nie* úplně běžné. Např. *Chutná ti polévka? Velmi ne. Dokázete rozlišit spisovnou a nespisovnou češtinu? Velmi ne.*

f) Používám běžně výraz *starí rodiče* místo *prarodiče* nebo *děda s babičkou*. U nás je totiž výraz *starí rodičia* běžný.

g) Nejsem schopný v mluvené ani psané formě českého jazyka používat výrazy jako *týž, tentýž, totéž, táž, tatáž*.

h) Stále používám *ti istí, ten istý, ta istá* atp. podle slovenštiny.

i) *Závisí od* místo *závisí na*.

j) Píšu *my sme* místo *my jsme*.

k) Vždy použiju slovo *pivnica*, když myslím *sklep*. Ve slovenštině *pivnica* neznamena krčma ani hospoda, pouze *sklep*. A slovo *sklep* vůbec nemáme.

²²JEDLIČKA, Alois: *Spisovný jazyk v současné komunikaci*. s. 23–24

2.7. Mluvený projev z oblasti oficiální komunikace

*Vítám vás na dalším cvičení z matematické analýzy, dnes si probereme další rovnice o **dvou** neznámých, konkrétně logaritmické.*

*A **eště** bych chtěl upozornit, že **by jste** se tentokrát měli opravdu snažit, máme tu návštěvu až z filosofické fakulty.*

*Všechny typy rovnic se dvěma neznámými už znáte ze střední školy, takže by to nemělo být nic těžkého, jen si učivo lehce **roššíříme**.*

Rozdejte si papíry a začneme. Chce si někdo jít vyzkoušet počítat na tabuli?

*Kdo **pujde** vypočítat toto? Sinus x **lomené čtyry** plus jedna rovná se dva lomené odmocnina ze dvou? Ano, výsledkem je prázdná množina.*

*A ještě tuto rovnici **by jsme** si mohli spočítat společně: Cosinus dvou x lomené cosinus na druhou x rovná se jedna mínus dva sinus na druhou x lomené **sinusem** dvou x .*

*Až budete **hotovi**, zkontrolujte si výsledky s tabulí. Pokud všechno nestihnete, dopočítejte si to ve vlastním zájmu doma, něco podobného dám i do písemky, kterou píšeme za **štrnáct** dnů.*

2.8. Mluvený projev z oblasti neoficiální komunikace

***Hraju** závodně šachy, **trénuju** jednou týdně a každý měsíc se v Praze koná turnaj, můžete mě s někým přijít **podpořovat**, budu rád. Jezdím i do zahraničí, hlavně **teda** na Slovensko, ale to jen když vyjde čas. Jinak se ještě **věnuju** pokru.*

*Vaše **prohlídka** se mi taky moc líbila, **obdivuju**, jak můžete chodit na tak vysokých **opatkách**? Jen namísto tolika kalhot a sportovního oblečení jsem čekal víc večerních šatů a **celkovo**. Kdy budete mít zase nějakou a **nejlepší** tady v Praze? Zašel bych se s **kamošem** podívat. Jinak ve volném čase vyučuji, překládám, nebo jsem s přítelkyní.*

V soukromé sféře mluvčí naopak výrazy obsahující hlásku ř používá zcela běžně. Na rozdíl od oficiální komunikace jsou totiž v tomto případě všichni komunikační partneři zvyklí na jeho jazykový projev a chybné vyslovování této hlásky na ně tedy nepůsobí rušivě.

3. Analýza chyb mluvího č. 1

3.1. Rovina fonetická

3.1.1. Kvantita vokálů

Jednou z hlavních příčin chyb v kvantitě vokálů bylo tzv. rytmické pravidlo, které platí pouze ve slovenštině. Podle tohoto pravidla za sebou nemohou stát dvě dlouhé slabiky, přičemž za dlouhou slabiku je považován také diftong. „Rytmické krátenie alebo rytmický zákon alebo rytmické striedanie dĺžok je zmena dlhej slabiky na krátku po predchádzajúcej dlhej slabike.“²³

Ještě více chyb v kvantitě vokálů ale u prvního mluvího způsobil vliv obecné češtiny.

Tabulka 1.0.

typy chyb	Komentář	Chyby
ztráta kvantity vokálů á → a	slovenský výraz – rytmické pravidlo vliv obecné češtiny	<i>týka</i> <i>myslim, neni, tim, nevěřim, dik</i>
přidání kvantity vokálů		
ji → jí	vliv obecné češtiny	<i>vytáhl jsem jí</i>

Hlávka ě

Na rozdíl od zkušenějšího mluvího dělá méně zkušenému účastníkovi výzkumu problém rozlišit, zda se v daném slově vyslovuje [e] nebo [je]. Chybné neužívání ě je způsobeno směřováním písemné formy jazyka s mluvenou. Grafém ě ve slovenštině neexistuje, zatímco foném [je] ano.

Tabulka 1.1.

typy chyb	Komentář	Chyby
ě->e	vliv slovenštiny	úver, úverové
ě->o	slovenský výraz	<i>celkovo</i>

3.1.2. Dvojhlávka ou

Diftong *ou* ve slovenštině nenajdeme, v zakončení singuláru ženského rodu se jedná o spojení dvou

• ²³ KAČALA, J.: *K podstate rytmického zákona v slovenčine*. s. 123–133

fonémů, ale právě v tomto případě ho mluvčí užívá správně (*rodinou*), přestože slovenský ekvivalent je *rodinú*.

Ve slovech, kde má čeština dvojhlásku *ou*, ale slovenština pouze hlásku *o*, dělá mluvčí chyby a vyslovuje je slovensky, např. *rovno*.

Tabulka 1.1.

typy chyb	Komentář	Chyby
ou->o	slovenský výraz	<i>rovno</i>

Tabulka 1.2.

typy chyb	Komentář	Chyby
a->i	hyperkorektnost, přílišná snaha působit česky	<i>dvěmi</i>

Tabulka 1.3.

typy chyb	Komentář	Chyby
t->ť	vliv slovenštiny	<i>zamyslet'</i>

3.1.3. Ostatní chyby

Pokud jde o samohlásky, mluvčímu nedělají problém ty, které najdeme pouze ve slovenštině (Ľ, ř) nebo naopak v češtině (ř), ale ty, které se byť s různou frekvencí, vyskytují v obou jazycích. České infinitivy tedy např. často zakončuje hláskou *t'*.

3.2. Rovina morfologická

3.2.1. Adjektiva

Mluvčí používá výhradně spisovné koncovky adjektiv a zájmen, a to i u expresivních slov, např. odborné poznámky, *té knihy*, *blbý střih*, zřejmě proto, že se ve většině případů shodují s koncovkami slovenskými.

Na rozdíl od prvního mluvčího nenajdeme tentokrát u adjektiv žádné koncovky *ej* z obecné češtiny, spisovnou koncovku *y* používá druhý mluvčí bez výjimky i u nespisovných slov, např. *blbý střih*.

Tabulka 2.1.

typy chyb	Komentář	Chyby
míšení kódu češtiny a slovenštiny: <i>nejnovější</i> + <i>najnovší</i>		<i>nejnovší</i>

3.2.2. Substantiva**Tabulka 2.2.**

typy chyb	Komentář	Chyby
chybné skloňování	vliv slovenštiny	<i>Špačeka</i>
expresivní výraz	vliv slovenštiny	<i>baba</i>
expresivní výraz		<i>hovadina</i>
anglické vyjádření plurálu	vliv angličtiny	<i>CEO's</i>
	vliv obecné češtiny	<i>posilka</i>

3.2.3. Slovesa**Tabulka 2.3.**

typy chyb	Komentář	Chyby
Anakolut	vyšinutí z větné vazby	<i>značka bylo</i>

3.2.4. Ostatní slovní druhy**Zájmena**

Zvratné přivlastňovací zájmeno *svůj* konkuruje osobním přivlastňovacím zájmenům *můj, tvůj, jeho, její*, v tomto případě je ho však pod vlivem angličtiny, potažmo obecné češtiny, nadužíváno.

Tabulka 3

typy chyb	Komentář	Chyby
nadužívání zvrtného přivlastňovacího zájmena <i>svůj</i>	vliv obecné češtiny (vliv angličtiny)	<i>své finanční možnosti, své úspory, část svého úvěru</i>
slovenský výraz	vliv slovenštiny	<i>ma</i>

Číslovky**Tabulka 4**

typy chyb	Komentář	Chyby
hyperkorektnost, přílišná snaha působit česky		<i>dvěmi</i>

3.3. Rovina syntaktická**Tabulka 5**

typy chyb	Komentář	Chyby
Anakolut	vyšínutí z větné vazby	<i>odloženo prostředky</i>
chybně užitý pád	vliv slovenštiny	<i>pro oblekových fetišistov</i>
Anakolut	vyšínutí z větné vazby	<i>zdálo, jako nakupovat</i>
přívlastek se neshoduje s podmětem		<i>celý zem</i>
chybně užitý pád	užití akuzativu místo genitivu	<i>všimli rozdíl</i>
chybný slovosled		<i>hovadina celá</i>

3.4. Rovina lexikologická**Tabulka 6**

typy chyb	Komentář	chyby
anglický výraz	vliv angličtiny	<i>CEO's</i>
slovenský výraz	vliv slovenštiny	<i>nevyzerám</i>
slovenský výraz	vliv slovenštiny	<i>každý jeden ve významu každý</i>

3.5. Ostatní chyby

Anglicismy

Mluvčí č. 1 při komunikaci v českém jazyce velmi často používá anglické výrazy, zejména v případě, že si není jistý, jak se dané slovo řekne česky. Toto vkládání anglických slov do českého projevu působí na komunikační partnery nejen rušivě, ale někdy mají dokonce problém mu porozumět, zejména pokud neovládají anglický jazyk.

Mluvčí si tento svůj nešvar prý neuvědomuje, anglické ekvivalenty českých slov mu přicházejí na mysl automaticky, protože často pobývá v zahraničí, kde angličtinu používá denně a ve firmě, kde pracuje, se mluví z poloviny česky a z poloviny anglicky.

4. Analýza chyb mluvčího č. 2

4.1. Rovina fonetická

4.1.1. Krácení vokálů

V souvislosti s příliš rychlým tempem řeči i přízvukem mluvčí zejména při neoficiální komunikaci zkracuje všechny vokály. Nelze proto jednoznačně určit, zda jde v těchto případech o chybu nebo pouze nedbalou výslovnost. Při jeho veřejném projevu tento problém patrný nebyl, ale to zřejmě jen proto, že mluvčí věděl o výzkumu, a mluvil tedy pomaleji a zřetelněji.

Tabulka 7.1.

typy chyb	Komentář	chyby
krácení vokálů	vliv obecné češtiny vliv slovenštiny	<i>pujde</i> <i>s kamošom</i>

4.1.2. Hlávka *j*

Tabulka 7.2.

typy chyb	Komentář	Chyby
<i>j->0</i>	vliv obecné češtiny	<i>eště</i>
<i>0->j</i>	hyperkorektnost, přílišná snaha působit česky	<i>by jsme</i>

4.1.3. Hlávky *č* a *š*

Kombinace hlásek *č* a *t* ve slovenštině neexistuje, účastník výzkumu proto podle předpokladů nahrazuje toto spojení kombinací *š* a *t*, kterou zná ze slovenštiny i obecné češtiny.

Tabulka 7.3.

typy chyb	Komentář	Chyby
<i>č->š</i>	vliv obecné češtiny, vliv slovenštiny	<i>štyry, štrnáct</i>

4.1.4. Hlávky *r* a *ř*

Mluvčí téměř nepoužívá výrazy obsahující hlásku *ř* a podle jeho odpovědí v rozhovoru lze soudit, že nejde o náhodu, ale o vědomé vyhýbání se slovům, jejichž výslovnost mu činí potíže. Také v samotném interview se *ř* objevuje pouze výjimečně, zejména tam, kde se mu nelze jednoduše vyhnout. V případě výrazu *například* ekvivalent *třeba* výslovnostní problém neřeší a jazykový termín *přísudek* lze pak nahradit jen těžko.

Během projevu v neoficiální situaci se naopak stalo, že mluvčí vlivem nedostatečné pozornosti vyslovil hlásku *ř* dokonce navíc, a to tam, kde se ani v českém jazyce neuzívá.

Tabulka 7.4.

ř->r	vliv slovenštiny, vyhýbání se výrazům obsahujícím hlásku <i>ř</i>	např. <i>seminář</i> -> <i>cvičení</i>
r->ř	hyperkorektnost, až přílišná snaha působit česky	<i>podpořovat</i>

4.1.5. Hlásky *z* a *s*, *z* a *š*

Jak mluvčí sám přiznává, velké problémy mu působí výslovnost *s* a *z*, a to např. u přejatých slov, kde je zvyklý z rodné slovenštiny vyslovovat výraz tak, jak se píše, tedy *filozofická* jako *filozofická* a v češtině tedy vyslovuje *filosofická*. Dále mu činí potíže asimilace znělosti. Nedokáže rozlišit, ve kterých případech k ní dochází a chybně podle slovenštiny asimiluje před sonorami, např. *jsme* -> [zme].

Tabulka 7.5.

typy chyb	Komentář	Chyby
z->s	hyperkorektnost, přílišná snaha působit česky	<i>filosofická</i>
s->z	vliv slovenské výslovnosti	<i>zme, minuz</i>
z->š	chybná asimilace znělosti	<i>roššíříme</i>

4.2. Rovina morfologická

4.2.1. Substantiva

Tabulka 8.1.

typy chyb	Komentář	Chyby
míšení kódu češtiny a slovenštiny: <i>prarodiče + starí rodičia</i>		<i>starí rodiče</i>
univerbizace	vliv obecné češtiny	<i>písemka</i>
chybné skloňování	vliv slovenštiny	<i>do vzorečka</i>
chybné skloňování	vliv slovenského skloňování podstatných jmen cizího původu	<i>sinusem</i>
chybné skloňování	vliv slovenského skloňování substantiv cizího původu	<i>cosina</i>
česky skloňovaný slovenský výraz: <i>opätkoch + podpatkách</i>		<i>opatkách</i>

4.2.2. Adjektiva

Tabulka 8.2.

typy chyb	Komentář	Chyby
chybné koncovky	vliv obecné češtiny	<i>důležitěj, sudej, napsanej</i>
chybná koncovka	vliv obecné češtiny	<i>všechno jasný</i>
chybné koncovky	vliv slovenštiny	<i>všechny reálné čísla</i>

4.2.3. Ostatní slovní druhy

Číslovky

Tabulka 8.3.

typy chyb	Komentář	Chyby
chybná koncovka	hyperkorektnost, přílišná snaha působit česky	<i>Dvěmi</i>
chybná koncovka	vliv obecné češtiny	<i>Dvouch</i>

chybný tvar	vliv slovenštiny	<i>o jedna doleva</i>
-------------	------------------	-----------------------

Slovesa

Tabulka 8.4.

typy chyb	Komentář	Chyby
sloveso se pojí s předložkou v nesprávném pádě	vliv slovenštiny	<i>končit na tom</i>
sloveso se pojí s předložkou v nesprávném pádě	vliv slovenštiny	<i>záviset od</i>
chybné koncovky	vliv slovenštiny/obecné češtiny	<i>díla byly napsané</i>

Částice

Tabulka 8.5.

typy chyb	Komentář	Chyby
	vliv obecné češtiny	<i>Teda</i>

4.3. Rovina syntaktická

Tabulka 9.1.

typy chyb	Komentář	Chyby
chyba v pádu	užití lokálu místo instrumentálu	<i>končit na tom</i>
Anakolut	vyšinutí z větné vazby	<i>výrazy poznám, že nejsou spisovné</i>
atrakce – chybná pádová koncovka	větná spodoba	<i>v 99 % případech</i>

4.4. Rovina lexikologická

Vzhledem k tomu, že čeština a slovenština mají velmi podobnou slovní zásobu, vlivem negativního transferu vzniká velké množství chyb v lexiku nebo k míšení kódů obou jazyků, při kterém vznikají neexistující výrazy. Mluvčí např. slovenská slova skloňuje jako

česká (*opätkách*), zjednodušuje jejich hláskové složení (*stari*) nebo vytváří slovní spojení z českého a slovenského výrazu (*módní prohlídka*).

Tabulka 10.

typy chyb	Komentář	Chyby
slovenský výraz	vliv slovenštiny	<i>pivnica</i>
míšení kódu češtiny a slovenštiny: <i>prarodiče + stari rodičia</i>	vliv slovenštiny	<i>stari rodiče</i>
míšení kódu češtiny a slovenštiny: <i>přehlídka + prehliadka</i>	vliv slovenštiny	<i>módní prohlídka</i>
míšení kódu češtiny a slovenštiny: <i>moc ne + veľmi nie</i>	vliv slovenštiny	<i>velmi ne</i>
míšení kódu češtiny a slovenštiny:		<i>oběhnout, předejnat</i>
		<i>ten istý</i>
slovenský výraz	vliv slovenštiny	<i>každý jeden</i>
míšení kódu češtiny a slovenštiny: <i>u + při</i>		<i>při</i> ve významu <i>u</i> (<i>sejdeme se při knihovně</i>)
sloveso se pojí s nesprávnou předložkou	vliv slovenštiny	<i>o</i> ve významu <i>za</i> (<i>budu tam o pět minut</i>)
	vliv obecné češtiny	<i>namísto</i>

4.5. Ostatní chyby

Studenti, kterým mluvčí přednáší na univerzitě i jeho kolegové a přátelé se shodují na tom, že v jeho projevech na ně nejrušivěji působí zkracování souhlásek spojené s příliš rychlým tempem řeči a regresivní asimilace znělosti. První z chyb si sám mluvčí neuvědomuje, a je tedy nutné ho na tento problém upozorňovat. Naproti tomu o chybách

v asimilaci, zejména u hlásek *s* a *z*, *ví* a snaží se asimilovat správně.

5. Srovnání mluvčích

Samohlásky, které ve slovenštině chybí, např. *ě* nebo *ou*, užívali mluvčí jen omezeně a nahrazovali je vokály ze svého rodného jazyka, nejčastěji vokálem *o*. Zřejmě však nešlo o vyhýbání vědomé, ani jeden z mluvčích se o něm v rozhovoru o svém jazykovém chování a postoji k jazyku nezmiňuje. Naopak souhlásku *ř*, jejíž výslovnost je podstatně náročnější, užívali oba mluvčí odlišně. Značný rozdíl navíc najdeme i ve dvou různých sférách komunikace jednoho z nich. Zatímco ve veřejném projevu se vědomě snaží volit slova, která ji neobsahují, v neoficiální komunikaci ho omylem použil i navíc.

Ani jeden z účastníků výzkumu překvapivě v předkládaných projevech nepoužil protetické *v* a jazyková situace, ve které by měl některý z nich potíže s rozlišením protetického *v*, také nenastala.

5.1. Přízvuk

I rodilí mluvčí tak blízce příbuzných jazyků, jako jsou čeština a slovenština, mají odlišný přízvuk, kvůli kterému mohou některá slova působit nesrozumitelně. Zmiňovali se o něm jak samotní zkoumaní, tak jejich komunikační partneři. Jejich výhodou je fakt, že přízvuk nemá v češtině lexikální funkci, může být vnímán jako rušivý, ale neohrožuje porozumění sdělení jako celku.

5.2. Taxonomie chyb založená na lingvistických kategoriích

Pokud jde o počet lexikálních a gramatických chyb, díky blízké příbuznosti češtiny a slovenštiny spojené s velmi podobnými gramatickými pravidly celkově převládají lexikální chyby, které jednoznačně dominují v projevech pokročilého mluvčího.

5.3. Chyby podle komunikační situace

Počet chyb je v obou typech komunikace (oficiální i neoficiální) v poměru k rozsahu projevu velmi vyrovnaný. Srovnáním, které proběhlo u obou mluvčích, jsme zjistili spíše rozdíl v typech chyb.

5.4. Chyby podle jejich dopadu na komunikaci

Vzhledem k blízké příbuznosti obou jazyků jsme předpokládali, že budou převládat

lokální chyby nad globálními, což se potvrdilo. Většina nalezených chyb skutečně neovlivňuje srozumitelnost okolí výrazu, a je tedy považována za chyby lokální, výjimku tvoří např. slova jako *pivnica* nebo spojení *končit na tom*.

5.5. Slovenština versus hovorová čeština

Zatímco v projevech mluvčího č. 1 je přibližně polovina nalezených chyb způsobena vlivem slovenštiny a chyby způsobené obecnou češtinou se objevují spíše výjimečně, u druhého mluvčího je to přesně naopak. Mnohem větší množství, přibližně tři čtvrtiny ze všech chyb, kterých se dopustil druhý z mluvčích, byla způsobena vlivem obecné češtiny, např. (*myslím, čtyry, teda, ej* místo *ý* v koncovkách atd.). Opakují se stále stejné chybné jevy, kdežto jiné se naopak v jeho projevu vůbec neobjevují, ani jednou nepoužil např. protetické *v* nebo úžení *é* na *ý*.

Méně pokročilý mluvčí dělá v projevu podle předpokladů více chyb ovlivněných slovenštinou. Rozdíl mezi nimi ale není velký, což je způsobeno nahrazováním mnoha výrazů, někdy i slovních spojení, anglickými ekvivalenty. Češtinu se totiž učil z učebnice pro anglicky mluvící a navíc ji ovládá na překladatelské úrovni. Chyb zapříčiněných obecnou češtinou je v jeho projevu naopak mnohem méně, což opět velmi dobře ukazuje rozdíl mezi učením se jazyka z učebnic v kurzech a samostudiem, kdy se ho učíme prakticky, jako 2. mluvčí, tedy z knih, z médií a hlavně samotnou komunikací.

5.6. Problém hyperkorektnosti

Za zmínku stojí i projevy tzv. hyperkorektnosti nebo spíše až přílišné snahy působit česky, jmenujme kupříkladu výrazy jako *museum, filosofická fakulta* či *podpořovat*, všechny tyto chyby udělal pokročilejší mluvčí. Také se objevil nesprávný složený slovesný tvar podmiňovacího způsobu *by jsme*, ve kterém stále více chybují i čeští rodilí mluvčí a stejně jako druhý z účastníků výzkumu jím nahrazují jediný správný tvar *bysme*.

Specifickou skupinu tvoří ty výrazy, v jejichž případě se u obou nebo alespoň u jednoho z mluvčích objevují jednak chyby způsobené vlivem slovenštiny, jednak obecné češtiny a jednak hyperkorektností. Patří sem např. slovo *dva*, které se objevilo ve variantách *dvěma, dvěmi*, ale např. i *dvouch*.

Závěr

V předkládané práci jsem se zabývala mluvenými projevy dvou původně slovenských mluvčích, a to tak, že jsem analyzovala a porovnávala jejich chyby na všech níže uvedených jazykových rovinách.

V případě roviny fonetické chybovali mluvčí shodně nejvíce v kvantitě vokálů, u začátečníka se pak objevovalo více chyb souvisejících s rytmičným zákonem ve slovenštině než u pokročilého.

Dále byly zkoumány problémové jevy z oblasti morfolgie, větší obtíže pochopitelně mluvčím činily ohebné slovní druhy, zejména substantiva, verba a adjektiva. Konkrétně se jedná o skloňování. S míšením kódu češtiny a slovenštiny má pak problémy hlavně pokročilý mluvčí č. 2.

Na rovině syntaktické se nejčastěji objevovaly tzv. odchylky od pravidelné větné vazby, z nichž jen některé jsou považovány za chyby. Jejich počet se u obou zkoumaných přibližně shoduje, u mluvčího č. 1 ale navíc najdeme i chybný slovosled.

A pokud jde o poslední, tedy lexikologickou rovinu, začátečník často nahrazuje neznámá česká slova slovenskými, případně anglickými ekvivalenty. Pokročilejší mluvčí tento problém nemá, ale na druhou stranu ve svém projevu mnohem častěji mísí kódy obou jazyků, a vznikají tak často chybné souslovné výrazy jako např. *módní prohlídka*, *starí rodiče* nebo *každý jeden*.

Je tedy třeba si uvědomit, že v případě jazyků s podobnou slovní zásobou i gramatickými pravidly potřebují studenti procvičovat jak jevy v daných jazycích naprosto odlišné, tak podobné. Zapomínat by se pak nemělo ani na stejně znějící slova s jiným významem.

Dále by měl být kladen větší důraz na rozlišení spisovné a obecné češtiny. A také je třeba vyřešit otázku, jestli učit cizince jen jednu z jazykových variet nebo obě a případně v jakém poměru. Zejména mluvčí blízké příbuzných jazyků se totiž mohli před samotným učením českému jazyku jednoduše dostat k obecněčeským výrazům a dané jevy jimi pojmenovávající v domnění, že používají spisovná slova.

Jako problematické se ukazuje také to, že slovenským studentům, kteří budou pravděpodobně ke svojí budoucí profesi potřebovat český jazyk, je na českých vysokých školách umožněno ústně i písemně komunikovat v rodné slovenštině. Budoucí učitelé nebo novináři pak oproti studentům technických oborů, mohou mít problémy při hledání

zaměstnání. Úleva zřejmě vychází z předpokladu, že se Slováci se po absolvování školy vrací zpět do vlasti, podle statistik ale většina z nich zůstává v České republice.

SEZNAM ODBORNÉ LITERATURY

CVRČEK, Václav. Meze správnosti – klasifikace jazykových „chyb“. In: *Slovo a smysl*. 2006, roč. 6, č. 3.

ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. Praha: Pražská imaginace, 1997, 460 s. ISBN 80-7110-183-4.

FLAJŠHANS, Václav. *Náš jazyk mateřský: dějiny jazyka českého a vývoj spisovné slovenštiny*. Praha: Česká grafická Unie, 1924, 370 s.

GASS, S. 1983. Language transfer and universal grammatical relations. In GASS, S.; SELINKER, L. (ed.). *Language transfer in language learning. Series on Issues in Second Language Research*. Rowley: NEWBURY HOUSE PUBLISHERS, 1983, 236 s. ISBN 90-272-2476-5.

GAVORA, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010, 261 s. ISBN 9788073151850.

HAVRÁNEK, Bohuslav. Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Eds. B. Havránek, M. Weingart. Melantrich, Praha 1932, s. 32–84.

HRDLIČKA, Milan. *Gramatika a výuka češtiny jako cizího jazyka: k prezentaci gramatiky českého jazyka v učebnicích češtiny pro cizince*. Praha: Karolinum, 2009.

HRDLIČKA, Milan. *Kapitoly o češtině jako cizím jazyku*. Plzeň: Pedagogická fakulta Západočeské univerzity, 2010. 248 s.

JAMES, Carl. 1998. *Errors in language learning and use: exploring error analysis*. London: Longman 1998, 304 s. ISBN 978-0-582-25763-4.

JEDLIČKA, Alois. *Spisovný jazyk v současné komunikaci*. Univerzita Karlova, Praha, 1978. 228 s.

JELÍNEK, Milan. Co je to jazyková chyba? In *Profesor Hauser jubilující*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, s. 75–85.

KAČALA, J. K podstate rytmického zákona v slovenčine. In: *Slavica Slovaca*, 38, č. 2, 2003, s. 123–133.

KRÁĚ, Ábel; SABOL, Ján. Fonetika a fonológia. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1989. 392 s.

LIPOWSKI, Jaroslav. Konvergence a divergence češtiny a slovenštiny v československém státě. *Slovo a slovesnost*. 2008, roč. 69, č. 4.

NÁBĚLKOVÁ, Mira. *Slovenčina a čeština v kontakte*. pokračovanie príbehu. Bratislava, Praha: Veda, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2008. 363 s.

NÁBĚLKOVÁ, Mira. *Vzťahové adjektíva v slovenčine (Funkčno-sémantická analýza desubstantívnych derivátov)*. Bratislava: Veda, 1993. 204 s.

NÁBĚLKOVÁ, Mira. Kruh přátel českého jazyka. *Čeština a slovenčina v súčasnej kontaktovej situácii* (přednáška) Praha: AVČR, 4. 12. 2014.

NÁBĚLKOVÁ, Mira. Prekrývania a rozdiely slovenských a českých synonymických skupín. (přednáška) Praha: AVČR.

NEBESKÁ, Iva: *Jazyk – norma – spisovnost*. Karolinum, Praha 1996. 159 s.

ONDRÁKOVÁ, Jana. *Chyba a výuka cizích jazyků*. Hradec Králové: Gaudeamus: 2014. 239 s.

PALKOVÁ, Zdena. *Fonetika a fonologie češtiny*. Praha: Karolinum, 1996. 360 s.

PELIKÁN, Jiří. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. 2. nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2011, 270 s. ISBN 9788024619163.

PRŮCHA, Jan. *Pedagogický výzkum: uvedení do teorie a praxe*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1995, 132 s. ISBN 8071841323.

SELINKER, L. 1983. Language transfer. In GASS, S.; SELINKER, L. (ed.). *Language transfer in language learning. Series on Issues in Second Language Research*. Rowley: NEWBURY HOUSE PUBLISHERS, 1983, 236 s. ISBN 90-272-2476-5. Liberec, 2012, 168 s.

SLOBODA, Marián. Slovensko-česká (semi)komunikace a vzájemná (ne)rozumitelnost. *Čeština doma a ve světě*. 2004, 3 a 4. Dostupné z:
http://kses.ff.cuni.cz/system/files/sloboda/CDS_sken-opr.pdf

http://kses.ff.cuni.cz/system/files/sloboda/sloboda_doslov-vasiljev.pdf

ŠEBESTA, K. – ŠKODOVÁ, S. (eds.) *Čeština – cílový jazyk a korpusy*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2012. 168 stran. ISBN 978-80-7372-848-9.

ŠINDELÁŘOVÁ, S.; ŠKODOVÁ, J. *Metodika práce s žáky cizinci v základní škole*. Praha: MŠMT, 2012. 134 s.

ŠIŠKOVÁ, T. 2001. *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, 2001, 188 s. ISBN 80-7178-648-9.

ŠTINDLOVÁ, B. 2011. *Evaluace chybové anotace navržené pro žákovský korpus češtiny*. SALi, 2011, č. 2, s. 37–60. Praha: FF UK.

VASILJEV, Ivo. *Život s více jazyky: jazyková autobiografie*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011, 314 s. ISBN 978-80-7422-120-0.

VESELÝ, Josef. *Problematika vyučování ruštině jako blízkce příbuznému jazyku*. 1. vyd. Státní pedagogické nakladatelství v Praze, 1985. 179 s. ISBN 14-459-85.

<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7600>